

Dürdane TAŞOĞLU¹

**Postmodern Sanatta “Işık-Hareket Ve Mekan”:
László Moholy-Nagy Ve Refik Anadol Örneği**

Özet

Postmodern sanat teriminin kullanıldığı 60’lı yıllardan bu yana terim kendi içerisinde pek çok boyuta ulaşmıştır. Bu boyutlarda hiç kuşkusuz sanat ürününde kullanılan malzemenin çeşitliliği ve anlam boyutu dikkat çeken en önemli unsur olmuştur. Özellikle postmodern kavramı, içerisinde pek çok farklı unsuru ve eklektik yapıyı barındırmasından dolayı tarih boyunca değişen, dönüşen fakat netlik kazanmada oldukça zorlanan bir yapı oluşturduğu görülmektedir.

Bu bağlamdan hareketle postmodernist sanat anlayışı çerçevesinde her şeyin sanatın nesnesi haline geldiği bir dönemin yaşanmaya başladığı görülmektedir. Burada pek çok sanat alanında etkilendiği ve birbirlerini de aynı ölçüde etkilemeye başladıkları bir geçektir. Bu eklektik yapı içerisinde hem Türkiye’de hemde Dünya’da sayısız eserin ortaya çıkmaya başladığı bir dönem içerisinde girilmiştir. Her türlü nesneyi kendi çalışmasına mal eden sanatçı bu süreç zarfında teknolojinin ve mekanın imkanlarından fazlasıyla yararlandığı görülmektedir.

Bu dönem içerisinde Laslo Moholy-Nagy ve Refik Anadol’un çalışmaları göstergebilimin eşsüremlilik ve artsüremlilik kavramlarına uygun olarak incelenmiştir. Bu hususta sanat eserleri biçimsel boyutta detaylı olarak incelenerek göstergebilimsel boyutta ve biçimsel boyutta detaylı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Işık-Hareket-Mekan,Postmodernizm,Göstergebilim.

**“Light-Movement and Space” in Postmodern Art:
The Example of László Moholy-Nagy and Refik Anadol**

Abstract

Since the 60s when the term postmodern art was used, the term has reached many dimensions within itself. In these dimensions, the most important element that draws attention is undoubtedly the variety of materials used in the work of art and its dimension of meaning. In particular, the concept of postmodern is seen to have created a structure that has changed and transformed throughout history due to the many different elements and eclectic structures it contains, but has difficulty in gaining clarity.

Based on this context, it is seen that a period has begun to be experienced within the framework of the postmodernist understanding of art in which everything has become the object of art. It is a fact that many fields of art have been affected here and have begun to affect each other to the same extent. Within this eclectic structure, a period has begun in which countless works have begun to emerge both in Turkey and in the world. It is seen that the artist, who appropriates all kinds of objects for his own work, has greatly benefited from the possibilities of technology and space during this process.

¹ Dr. Öğrt. Üye. Atılım Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, yahya-04@windowlive.com, Orcid: 0000-0001-XXXX-XXXX

During this period, the works of Laslo Moholy-Nagy and Refik Anadol have been examined in accordance with the concepts of synchrony and diachrony in semiotics. In this regard, works of art were examined in detail in terms of form and were discussed in detail in terms of semiotic and formal dimensions.

Key words: Light-Movement-Space, Postmodernism, Semiology.

GİRİŞ

1960'lı yıllardan itibaren “postmodern sanat” kavramı sanat söylemine dâhil olmuş ve bu gelişmeyle birlikte sanatın hem biçimi hem de içeriği radikal biçimde dönüşmüştür. Bu dönüşüm sürecinde, sanat artık sabit ve tek bir tanıma indirgenemeyecek kadar çeşitli ve katmanlı bir yapıya kavuşmuştur. Bu noktada, farklı disiplinler ve sanat anlayışları bu değişimden etkilenmiş ve dönüşen sanat paradigması içerisinde yeniden konumlanmıştır.

Pooke ve Whitnam'a göre postmodern düşünce yalnızca sanatın nasıl üretildiğini ve tanımlandığını sorgulamakla kalmamış; bunun ötesinde toplumsal cinsiyet, siyasal yapı ve etnik kimlik gibi konuları da eleştirel bir biçimde değerlendirme alanına dâhil etmiştir. Sömürgecilik sonrası dönemin etkisiyle sanat, yalnızca Batı eksenli bir etkinlik olmaktan çıkarak dünya genelinde farklı coğrafyaların katılımıyla evrensel bir nitelik kazanmıştır (Pooke & Whitnam, 2011, s. 123).

Bu genişleyen perspektif doğrultusunda, sanatın sınırları esnemiş ve her türlü nesne, bağlamsal olarak bir sanat yapıtına dönüşme imkânı bulmuştur. Bu bağlamda, hem dünya genelinde hem de Türkiye’de yeni ve farklı yaklaşımlarla üretilmiş çok sayıda sanat yapıtı dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, mekân, hareket ve ışık kavramlarını yaratıcı biçimlerde kullanan Laszlo Moholy-Nagy ve Refik Anadol’un eserleri, göstergebilim kuramının “eşzamanlılık” ve “artzamanlılık” eksenlerinde değerlendirilmiştir. Eşzamanlılık, belli bir toplumsal bağlam içinde aynı anda var olan olgulara odaklanırken; artzamanlılık yaklaşımı, tarihsel süreklilik içindeki değişimleri ve ilişkileri analiz eder. Ferdinand de Saussure’ün bu bakış açısı, dilin tarihsel gelişiminden çok onun mevcut yapısına yönelik ilgisiyle yapısalcı yaklaşımın temellerini atmıştır (Vardar, 1998, s. 7). Bu inceleme kapsamında seçilen sanat eserleri yalnızca anlam yönüyle değil, biçimsel özellikleri açısından da detaylı olarak değerlendirilmiştir.

YÖNTEM

Postmodern sanatın ortaya çıkışı ve gelişimiyle birlikte, pek çok sanatçı sanatsal ifadesi için daha geniş ve özgür bir alan elde etmiştir. Bu bağlamda, Laszlo Moholy-Nagy ve Refik Anadol gibi sanatçılar, üretimlerini kuramsal temellerle ilişkilendiren yaklaşımlarla öne çıkmaktadır. Bu çalışmada söz konusu sanatçıların eserleri, göstergebilimin iki temel inceleme yöntemi olan eşsüremlî ve artsüremlî analiz yaklaşımları doğrultusunda değerlendirilmiştir. Dilbilim alanının kurucularından Ferdinand de Saussure, dili hem durağan hem de tarihsel yönleriyle ele alarak bu iki farklı bakış açısına “eşsüremlî” ve “artsüremlî” kavramlarıyla yaklaşmıştır. Eşsüremlî analiz, dilin belirli bir andaki yapısını çözümlemeye odaklanırken; artsüremlî yaklaşım, zaman içerisindeki değişimleri ve gelişim sürecini dikkate alır (Saussure, 1998, s. 129). Bu çift yönlü yaklaşım yalnızca dilsel yapılar için değil, aynı zamanda görsel sanatların kavramsal çözümlemeleri için de kullanılabilir niteliktedir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen çalışmada, seçilmiş sanat yapıtları hem anlam düzeyinde hem de biçimsel öğeler açısından kapsamlı bir çözümlemeye tabi tutulmuştur. İnceleme sürecinde özellikle görsel öğeler —renk paleti, doku karakteristikleri, ışık-gölge düzenlemeleri ve açık-koyu kontrastları— yapıtların estetik ve anlamsal bütünlüklerini ortaya koyacak biçimde ele alınmıştır. Bu biçimsel değerlendirmeler, sanat eserlerinin çok boyutlu yapısını görünür kılarak göstergebilimsel yöntemin işlevselliğini ortaya koymaktadır.

Postmodern Sanatta Işık-Hareket ve Mekan

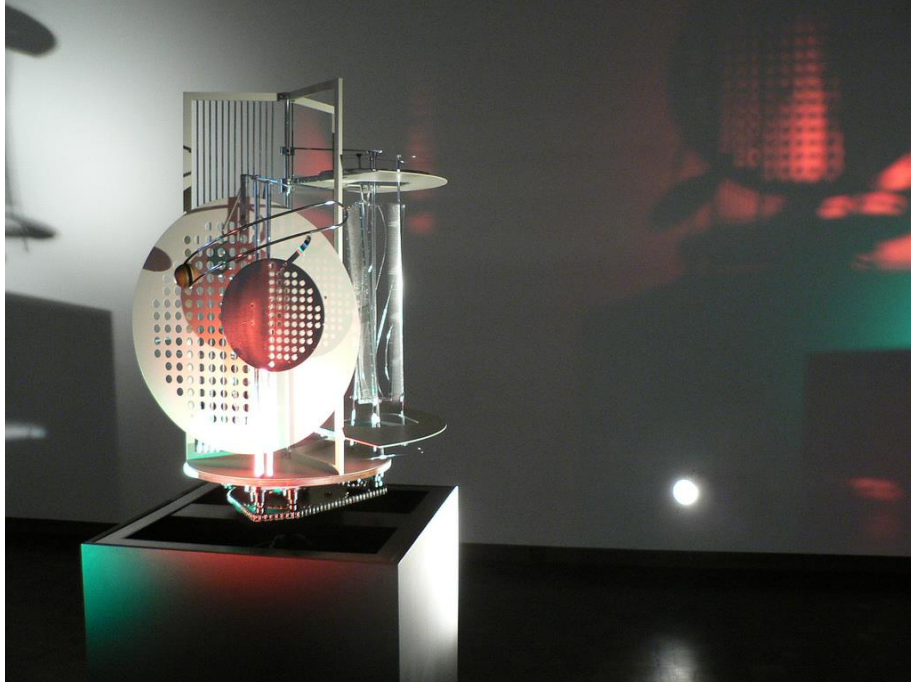
Modernist sanat anlayışının belirgin biçimde benimsediği sabit malzeme, yapı ve biçimsel kalıplara karşıt olarak gelişen postmodern sanat yaklaşımı, etkisini günümüzde de sürdüren dinamik ve çok katmanlı bir anlayış olarak öne çıkmaktadır. Sanatçılar bu dönemde, yalnızca yeni biçimler değil, aynı zamanda yeni düşünce sistemleri ve ifade yolları arayışı içerisine girmiştir. Bu bağlamda sanatçı, kendi kimliğini ve sanatsal bakış açısını ortaya koyabilmek amacıyla geleneksel yöntemlerin ötesine geçerek çok yönlü denemelere yönelmiştir. Postmodern dönemde sanat yalnızca bir üretim biçimi değil, aynı zamanda kavramsal bir sorgulama alanına dönüşmüştür. Bu sorgulama süreci içinde “ışık”, “hareket” ve “mekân” gibi temel görsel unsurlar, sanatçının ifade gücünü artıran araştırma alanlarına evrilmiştir. Sanatçı bu kavramlar aracılığıyla yalnızca üretim yapmamış; aynı zamanda kendi estetik anlayışını tartışmaya açarak izleyiciyi de düşünmeye sevk etmiştir. Bununla birlikte, söz konusu dönemde sanatçılar yalnızca bu üç kavramla sınırlı kalmamış; çağdaş dünyanın sunduğu çok sayıda farklı temayla da ilişki kurmuştur. Bu arayış sürecinde, teknolojik gelişmeler sanatçılar için önemli bir yaratım aracı hâline gelmiş; dijital imkânlar ve yeni medya, sanatın sınırlarını genişleten işlevsel araçlar olarak sanat tarihinde yerini almıştır.

László Moholy-Nagy

Işık üzerine gerçekleştirdiği deneysel çalışmalarıyla tanınan sanatçı, kendi döneminde sanat ile teknolojiyi bir araya getiren öncülerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle, postmodern sanat içinde “ışık”, “hareket” ve “mekân” gibi kavramları ilk kez sistemli biçimde irdeleyen sanatçılardan biri olmuştur. Onun çalışmaları, özellikle ışığın mekânsal düzlemdeki etkisini araştırmaya yönelik yoğun bir ilgi taşımaktadır.

Sanatçının üretim pratiği, genellikle ışığa duyarlı yüzeyler kullanılarak gerçekleştirilmiş deneysel uygulamalardan oluşur. Bu süreçte, ışığa hassas fotoğraf kâğıtları ile cam levhalar arasına yerleştirilen nesnelerin belirli sürelerle ışığa maruz bırakılması yoluyla soyut ve etkileyici imgeler oluşturulmuştur. Sanatçı bu yolla hem ışığın izini sürmüş hem de onun zamansal ve mekânsal etkilerini görselleştirmeye çalışmıştır.

Konuyla ilgili olarak, ışığın yaratıcı potansiyeline dair şu görüş dikkat çekicidir: “Işık kaynağının kontrollü kullanımı sayesinde zengin görsel etkiler üretilebilir. Elektrikle çalışan sistemler, önceden belirlenmiş hareket dizilerini değişim olmaksızın tekrar etme olanağı sunar. Böylece ışık ve hareket, birbirleriyle etkileşim hâlinde yaratıcı biçimde yeniden yapılandırılabilir. Barok döneme özgü su oyunları ve sahne düzenlemeleri, günümüzde ışık temelli kinetik düzeneklerle çağdaş biçimde yorumlanabilir” (Kawamura Memorial DIC Museum of Art, t.y.).

Resim 1 László Moholy-Nagy, *Işık-Mekân Modülâtörü* (1930/2006). Alüminyum, çelik, nikel kaplı pirinç, diğer metaller, plastik, ahşap ve elektrik motoru, 151,1 × 69,9 × 69,9 cm. The Solomon R. Guggenheim Museum. <https://www.guggenheim.org/artwork/artist/laszlo-moholy-nagy>

Resim 1’de görülen eser, sanatçının ışık, renk ve mekân kavramlarını başarıyla harmanladığı en etkileyici çalışmalarından biri olarak değerlendirilmektedir. Kurulan düzenek sayesinde izleyici, yalnızca pasif bir gözlemci olarak kalmaz; eserin oluşturduğu ışık ve ses gibi mekânsal etkileşimler aracılığıyla deneyimin aktif bir parçası hâline gelir. Bu yönüyle çalışma, izleyiciyi içine alan çok boyutlu bir sanat ortamı sunar. Işık efektleriyle bütünleşen hareket olgusu, dönemi açısından yenilikçi bir yaklaşımı temsil etmiş ve izleyici üzerinde derin bir etki bırakmıştır.

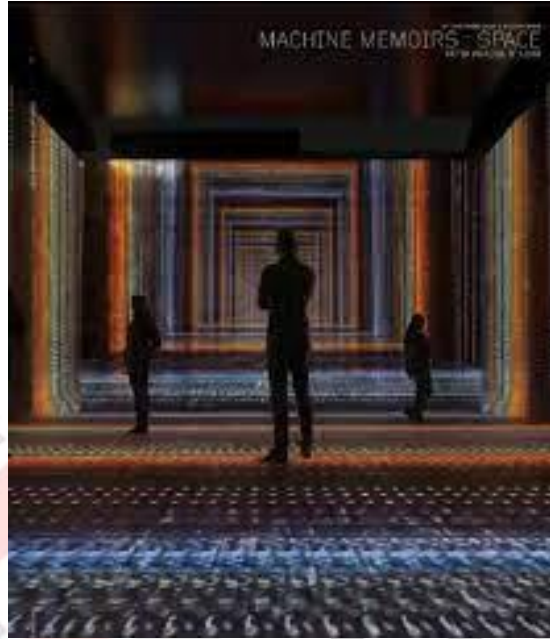

Resim 2. László Moholy-Nagy, *Neon Işıkları, Chicago* (1939). Renkli fotoğraf. The Art Institute of Chicago. <https://www.artic.edu/artworks/>

Sanatçının ışıkla gerçekleştirdiği üç boyutlu deneysel çalışmalarına ek olarak, 1920’li yılların başında Berlin’de bulunduğu dönemde başladığı şehir temalı siyah-beyaz görüntü araştırmalarını, daha sonra yerleştiği Chicago’da sürdürdüğü görülmektedir. Bu çalışmalarda, insan figüründen ve fiziksel nesnelerden tamamen arındırılmış, yalnızca ışık unsurlarının öne çıktığı soyut kent manzaraları oluşturmuştur. Özellikle Randolph ve State caddelerinin kesişim noktalarında gece saatlerini gözlem yaparak geçiren sanatçı, trafik ışıkları, sokak lambaları ve çeşitli eğlence mekânlarının neon aydınlatmalarını sistematik olarak incelemiştir. Bu ışık kaynaklarının oluşturduğu görsel yoğunluk, şehir yaşamının dinamizmini ve kaotik yapısını yansıtan soyut kompozisyonlara dönüşmüştür. Kentin enerjisi, ışıkların titreşimleriyle birleşerek izleyiciye duygusal ve görsel anlamda güçlü bir deneyim sunmuştur (Ribbat, 2013, s. 60).

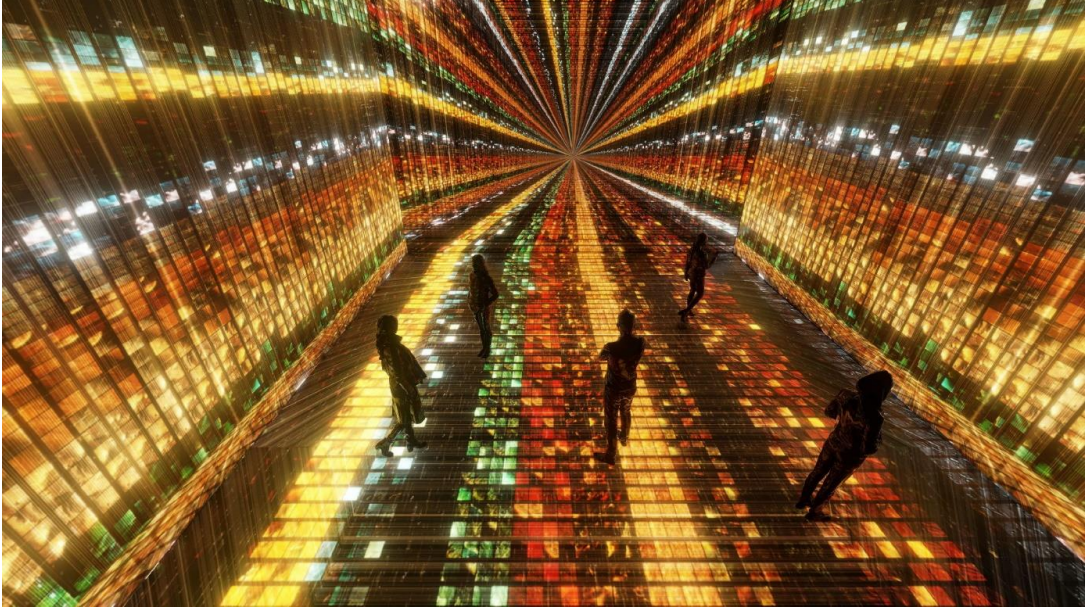
Refik Anadol

Teknolojik gelişmelerin günümüz sanat pratikleri üzerindeki etkisi giderek daha belirgin hâle gelmiştir. Bu gelişmeler, hem küresel ölçekte hem de Türkiye özelinde sanat üretimini biçimlendiren önemli faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Sanatçılar, dijital araç ve yöntemleri kullanarak zamanın ruhuna uygun yenilikçi çalışmalar ortaya koymaktadır. Bu çerçevede dijital medya, yapay zekâ ve veri temelli sistemleri sanat üretiminde aktif biçimde kullanan sanatçılar arasında Refik Anadol, Türkiye’den çıkan öncü isimlerden biri olarak dikkat çekmektedir.

Resim 3 Refik Anadol, *Uzay Verilerinin Fiziksel Mekân İçerisindeki Üretimi* (2021), İstanbul. Medya sanat enstalasyonu. Kaynak: URL 2; URL 10

Refik Anadol’un 2021 yılında İstanbul’da gerçekleştirdiği “Machine Memoirs: Space” başlıklı sergi, teknoloji ile sanatı bütünleştiren çarpıcı bir örnek olarak sanatseverlerin beğenisine sunulmuştur. Uzay temasını merkeze alan bu çalışmada sanatçı, dijital verileri kullanarak izleyiciye benzersiz ve etkileyici bir görsel evren sunmayı amaçlamıştır. Sergi alanının büyük bölümünü kaplayan hareketli imgeler, izleyiciyi fiziksel çevresinden soyutlayarak adeta sanal bir gerçekliğin içerisine dahil eder. Işık, renk ve hareket unsurlarının etkileyici bir şekilde harmanlandığı bu deneyim, teknolojinin sanatla kurduğu yeni ilişki biçimini güçlü bir şekilde yansıtmaktadır.

Resim 4 Refik Anadol'un Makine Hatıralar: Uzay Sergisi, 2021, İstanbul (URL 2).

İzleyiciye yapay zekayla desteklenmiş bu çalışmalar aracılığıyla yeni bir deneyim alanı oluşturulduğu görülmektedir. Burada sadece veriler yapay zeka yardımıyla ve tema dahilinde görselleştirilmesinin dışında mekan ve ışık gibi pek çok unsurla beraber o uzay atmosferinin yaşatıldığı bir çalışmaya dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Jia
journal

Kaynakça

Moholy-Nagy, L. (2006). *Light-Space Modulator* [Kinetik heykel]. The Solomon R. Guggenheim Museum. (Orijinal eser 1930)
<https://www.guggenheim.org/artwork/artist/laszlo-moholy-nagy>

Pooke, G., & Whitnam, G. (2011). *Sanatı anlamak* (T. Göbekçin, Çev.). İstanbul: Optimist Yayınları.

Ribbat, C. (2013). *Flickering light: A history of neon*. London: Reaktion Books.

Saussure, F. (1998). *Genel dilbilim dersleri* (B. Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual.

Vardar, B. (1998). Ferdinand de Saussure ve “Genel Dilbilim Dersleri” (Sunuş). In F. Saussure, *Genel dilbilim dersleri* (s. xx-xx). İstanbul: Multilingual Yayınları. (Sayfa numaraları varsa eklenmeli)

Görsel Kaynaklar

Resim 1. László Moholy-Nagy, *Işık-Mekân Modülatörü*. Erişim adresi:
<https://www.dailyicon.net/category/life/art/page/12/> (Erişim tarihi: 19.06.2025)

Resim 2. László Moholy-Nagy, *Neon Işıkları*, *Chicago*. Erişim adresi:
<https://icpbardmfa.wordpress.com/2015/02/24/> (Erişim tarihi: 19.06.2025)

Resim 3. Refik Anadol, *Uzay Verilerinin Fiziksel Mekân İçerisindeki Üretimi* (2021). Erişim adresi: <https://refikanadol.com/> (Erişim tarihi: 19.06.2021)

Resim 4. Refik Anadol, *Makine Hatıraları: Uzay Sergisi* (2021). Erişim adresi:
<https://kultur.istanbul/refik-anadol-sergi/> (Erişim tarihi: 03.06.2024)

Etik Komite Onayı: Eğer araştırma etik kurul onayı gerektiriyorsa, etik kurulun adı, onay tarihi ve belge numarası gibi onaya ilişkin bilgiler belirtilmelidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Bu bölümde, makale birden fazla yazar tarafından hazırlanmışsa, her yazarın katkısı açık bir şekilde belirtilmelidir. Her bir bölümde yer alan her yazarın ismi ad ve soyad baş harfleriyle birlikte belirtilmelidir (örneğin: Y.H., E.T.).

Fikir-Y.H.; Tasarım- Y.H.; Denetleme-E.T.; Kaynaklar-Y.H.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-Y.H.; Analiz ve/veya Yorum-Y.H.; Literatür Taraması-E.T.; Yazıyı Yazan-E.T.; Eleştirel İnceleme-E.T.; Diğer-Y.H.

Çıkar Çatışması: Tüm yazarlar, çalışmalarını etkileyebilecek veya potansiyel önyargıya neden olabilecek mali, kişisel veya kurumsal ilişkileri beyan etmelidir. Böyle bir çıkar çatışması bulunmaması durumunda, “Yazarların çıkar çatışması bulunmamaktadır” ifadesi açıkça belirtilmelidir.

Finansal Destek: Bu araştırma bir kuruluş tarafından desteklendiyse, destekleyen kurumun adı belirtilmelidir. Desteklenmediyse “Bu araştırma herhangi bir finansman desteği almamıştır” ifadesi kullanılmalıdır.

Yapay Zekâ Kullanımı Beyanı: Bu alanda, çalışmanın herhangi bir aşamasında üretken yapay zekâ araçlarının (örneğin ChatGPT, Grammarly vb.) kullanılıp kullanılmadığı belirtilmelidir. Kullanım varsa, hangi amaçla ve hangi araçların kullanıldığı açıkça yazılmalıdır. Yapay zekâ kullanılmadıysa, çalışmanın tamamen yazarlar tarafından üretildiği belirtilmelidir.

Lisans Bilgisi: Bu eser, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY 4.0) ile lisanslanmıştır.

Ethics Committee Approval: If the study requires approval from an ethics committee, the name of the committee, the date of approval, and the approval document number must be specified.

Peer Review: External, independent.

Author Contributions: In this section, if the article has been prepared by more than one author, the specific contribution of each author must be clearly stated. The names of the authors should be indicated using their initials (e.g., Y.H., E.T.) for each contribution.

Conceptualization – Y.H.; Design – Y.H.; Supervision – E.T.; Resources – Y.H.; Data Collection and/or Processing – Y.H.; Analysis and/or Interpretation – Y.H.; Literature Review – E.T.; Writing – E.T.; Critical Review – E.T.; Other – Y.H.

Conflict of Interest: All authors must disclose any financial, personal, or institutional relationships that could influence or create the appearance of bias in their work. If no such conflict exists, the following statement must be included: “The authors declare no conflict of interest.”

Financial Support: If the research was supported by an institution or organization, the name of the supporting body must be specified. If no funding was received, the following statement should be included: “This research received no specific grant from any funding agency.”

Artificial Intelligence Use Statement: This section should indicate whether generative artificial intelligence tools (e.g., ChatGPT, Grammarly, etc.) were used at any stage of the study. If used, the purpose and specific tools must be clearly stated. If no AI tools were used, it should be stated that the work was entirely produced by the authors.

License Information: This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).